

T2-Todur Zanet'in "SEÇMÄ yaratmalar 60 yaşına " adlı eserine dair

Leyla DİLEK¹

1. Todur Zanet'in özgeçmiři ve eserleri

1958 yılında Komrat'a bağlı Kongaz köyünde doğdu. 1981 yılında Kişinev Politeknik Enstitüsü'nden mezun oldu. 1985-87 yılları arasında Marksizma-Leninizma Üniversitesi'nde öğrenim gördü. Radyo ve televizyonda da bir süre çalışan Zanet, Nikolay Baboęlu ve Olga Radova ile birlikte Gagauz dilinde *Bucaan dalgasında* programını hazırladı ve senaryosunu yazdı (1986-1990). Gagauz Türklerinin basın hayatında önem arz eden ilk Gagauz gazetesi *Ana Sözü*'nü çıkardı (1988). Ardından ilk Gagauz çocuk

Todur Zanet'e ait bir görüntü. <http://a1>

dergisi *Kırlangıç*'i yayımladı (1990) ve bu derginin yazı işleri müdürlüğünü yaptı. Kişinev İnce Sanatlar Üniversitesi'nde Gagauz dili hocası yaptı (1991-93). Akademik Todur Zanet, Gagauz yazılarını latin alfabesine dönüştürmeye başlayan ilk isimdir. Halen *Ana Sözü* gazetesinde başredaktör, muhabir ve yazar olarak görev yapmakta, *Kırlangıç* dergisini yayımlamaktadır. Ayrıca Gagauzluk derneğinin de başkanlığını yürütmektedir.

2. Eserleri

Şiir: Karımcalık (1989), Zamanêersın, evim! (1989) , Böcecik (1991) Akardı Batıya Güneş (1993) , Gıırdêêr Kafamın Çarkları (1993) , Adımnar (1993) , Akar Yıldız (1998) , Ana Dilim (2010) , Koorlaşmış Ateş... (2013) .

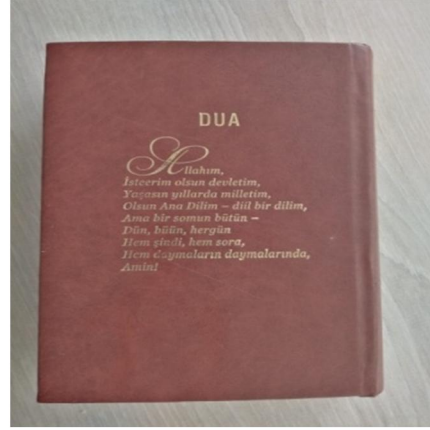
Tiyatro: Büülü Maaza (2004) , Dramaturgiya (2006) , Açlık Kurbannarı (2009) ,

Dokuzuncu Tümen (Bekil Beyin Oolu Emran) (2013) , Sistema (2015) , Ateş Oyuncak Diil (2015) .

Araştırma ve diğerleri: GAGAUZLUK: Kultura, Ruh, Adetlär (2010) , Onnar Geldilär Sabaa Karşı... (2014) , Benim Bir Kabaatsız Kırılan Gagauz Halkıma Rekvem (2015) , Gagauzların Kayıp Olan Dilinin Hem Kultura Adetlerinin Moldova'da Korunması (2017)

Aldığı ödüller: Bay dergisinin plaketi (1988) , KIBATEK edebiyat ödülü (2007-2013) , Moldova nişanı Gloria Muncii (2010). Moldova Yazarlar Birliğinin literatüra ödülü (2011) , Süleyman Brina adına "18. Halklararası Balkanlar Türk Kültürüne Hizmet ödülü" (2013), TÜRKSOY basın ödülü (2014), TÜRKSAV 19. Uluslararası Türk Dünyasına Hizmet ödülü (2014) , Doğumunun 100. Yılında Haldun Taner Tiyatro Eseri Yarışması Ödülü (2015).

¹ YL Öğrencisi, Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD (Siirt, Türkiye), dilekleyla2@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3083-2214 [Kitap tanıtma, Makale kayıt tarihi: 12.05.2021-kabul tarihi: 20.06.2021; DOI: 10.29000/rumelide.]

Todur Zanet'in "Seçmä yaratmalar 60 yaşına" adlı eserinin ön ve arka kapak görüntüsü.

3. İnceleme

Seçmä yaratmalar 60 yaşına adlı bu eser, derleme ürünü olup 609 sayfadan meydana gelmiştir. Şu bölümlerden oluşmaktadır:

- Bän Kopmadım Hiç Halkımdan (s. 7-26).
- Atılma Dilindän, Halkım! (s. 27-34).
- Paalı Analar, Bobalar Hem Malilär (s.35-50).
- Gagauzluk Kayıp mı? (s. 51-64)
- Bendä Var Bir Vatan (s. 65-78).
- Gıırdêêr Kafamın Çarkları (s. 79-106).
- Biz – Bizdän! Onnar – Kuyrukludan! (s. 107-126).
- Satkınara Hem Hep Taa Satannara (s. 127-136).
- Kolver Uçsun Sevda... (s. 137 - 198).
- Ennerimdä Yazılar (s. 199- 214).
- Tabiata (s. 215 - 226).
- Uşaklar İçin Seçmä (s.227 -247).
- Adanmış Peetlär (s.249 – 276)
- Türkülär İçin Peetlär (s. 277 - 300).
- Rekviem (Benim Bir Kabaatsız Kırılan Gagauz Halkıma) (s. 301 - 336).
- T. Zanetä Epigramalar Hem Başlanmış Peetlär (s. 337 - 342).
- T. Zanetin Yaratmaları Başka Dillerdä (s. 343 - 360).
- Çevirmelär Gagauzçaya (s. 361 – 393).
- Annatmalar (s. 409 - 447).
- Dramaturgiya (s. 473 - 511).
- Todur Zanet için Sözlär (s. 547 – 598).
- Todur Zanetin Kısa Biyografyası (603-604).
- Todur Zanetin Ömürü Patretlerdä (605-609).

Ait oldukları toplumların bağımsızlığının sembolü olan milli marşlar, saygıyla korunan ve oldukça hassas olan milli değerlerdir. Sözlerinin Todur Zanet'e ait olduğu ve 22 Temmuz 1990 günü milli marş olarak kabul edilen *Gagauz Milli Gimnası*'nın söz ve bestesi kitapta yer almıştır (s. 4-5).

Bän Kopmadım Hiç Halkımdan başlıklı **ilk bölüm** 23 şiirden oluşmaktadır: 70 – Şä Adımnamak Peetim, Bän – Bänim! , Ölmeyecek Halkıma Duygular, Bän Gagauzum, Yok Vakıdım Yavaş Yaşamaa, Kılıç Hem Dooruluk, Bin Kerä Şükür Sana, Uşaklımdan Bir Resim... Bu bölümde vatan sevgisi, dua ve şükür, geçmişe özlem, adanmışlık duygusu, çalışmanın önemi, zamanın değeri, dürüstlük temaları işlenmiştir. Yazar, halkına olan adanmışlık duygusunu şöyle ifade etmiştir:

“Bän kopmadım hiç halkımdan:
Ne kahrırdan, ne beladan, ne zorluktan.
Yaşlı günnerindä onunnan hep oldum,
Kara kuvetlerä güüsümünän bän durdum,
Öldüm da, dirildim da – birliktä,
BÖLÄ ÖMÜR –
pek büyük kısmet bu dünnedä...” (s. 6)

Atılma Dilindän, Halkım! başlıklı **ikinci bölüm** 6 şiirden oluşmaktadır: Dua, Ana Dilim, Zavahı Ana Dilim!!!, Hiç Birini Afetmemää!!! (Ana Dilim büün kantarda), Canım Soluum Ana Dilim... Bu bölümde ana dilin değerine, inançlı olmaya ve milli bilincin önemine vurgu yapılmıştır. Yazar, ana diline olan hassasiyetini şöyle açıklamıştır:

“Bir millet var ozaman, açan VAR, YAŞÊÊR hem İLERLEER onun gibi, ordan – orey yuvarlanacez, taa heptän kaybelincä... bu olmasın deyni o dili KORUMAA, GENİŞLETMÄÄ hem YAŞATMÄÄ lââzım... Biz dä bunu becerärsäk milletliimizi, GAGAUZLUUMUZU, gagauzçamızı koruyacez, gagauzçamızın dolayında BİRLEŞECEZ!” (s. 27).

Paalı Analar, Bobalar Hem Malilər başlıklı **üçüncü bölüm** 14 şiirden oluşmaktadır: *Anama, Anam 60 Yaşında, Malima, Mali, Maliya Danışmak, Geçti Yıllar Mo, Male...* Bu bölümde anne, baba ve çocuk kavramları işlenmiştir. Anne ve babaya duyulan sevgi, saygı ve minnet duygusu samimi bir dille ifade edilmiştir.

Gagauzluk Kayıp mı? başlıklı **dördüncü bölüm** 17 şiirden oluşmaktadır: *Danışmak, Eski Bir Düş, Benim Canavar Yortularım, Köpürüp Düştü Atlarımız, Gagauzluk Kayıp mı?* Bu bölümde vatan ve millet sevgisi, Gagauz halkının savaş yıllarında verdiği yaşam mücadelesi, Gagauz olmanın verdiği gurur konu edilmiştir. Kararlılık ve vazgeçilmezlik duygusu ele alınmış, hikâyeler şiirsel bir dille anlatılmıştır.

Bendä Var Bir Vatan... başlıklı **beşinci bölüm** 11 şiirden oluşmaktadır: *Zamanayêrsın evim, Birlik Türküsü, Vatanım Gagauziyam!, Of Gagauziyam Benim, Severim Seni, Paalı Kongazım!* Yazar, vatanına olan bağlılığı içtenlikle dizelere dökmüş, vatanına hizmet etmeyi kendine görev bilmiştir. Ona göre vatana hizmet etmek; anneye, babaya, çocuklara, ana toprağa, ana dile ve Gagauzluğa hizmet etmektir.

Gıırdêêr Kafamın Çarkları başlıklı **altıncı bölüm** 37 şiirden oluşmaktadır: *Aaçlık, Vakıt Geldi Taş Toplamaa , Çizilär, Akar Yıldız, Yalannan Olmaz Yaşamaa, Evlär, Dam, Otelin Kedileri.* Gagauz

halkının kıtlık günlerini kaleme alan yazar, duyduğu derin üzüntüyü ifade etmiştir. Yaşamın güzelliğini, umudu, kardeşliği ve dünyanın gelip geçiciliğini anımsatmıştır.

Biz – Bizdän! Onnar – Kuyrukludan! başlıklı **yedinci bölüm** 23 şiirden oluşmaktadır: Kula Kul Olmuş İnsannar, Boba Nasaatı, Hey Halkım, San Diilsin Yalancı!, Hayvannar Peeti, Maskalı Maskaralara, Biz – Bizdän! Onnar Kuyrukludan! Bu bölümde insanlar arasında azalan güven duygusunu, çoğalan yalan dolanı, manevi değerlerin önüne geçen maddeciliği, baba nasihatinin değerini ve doğrulardan şaşmayan Gagauz halkını işaret etmiştir.

Satkınnara Hem Hep Taa Satannara başlıklı **sekizinci bölüm** 8 şiirden oluşmaktadır: *Satkınnara, Kara Sülüklär, Satmaa Hazırdılar İlin, Bän Ayaktayım, Şindi Dostlaa Atêr Bir Arkan.* Yazar, halkı için yaptığı her hizmetin kendisi için birer ödül olduğunu ifade etmiş, gerçek dost bulmanın zorluğuna, kula kul olmamaya, boyun eğmemeye, zorluklar karşısında dirençli bir iradenin gerekliliğine dikkat çekmiştir.

Kolver Uçsun Sevda... başlıklı **dokuzuncu bölüm** 108 şiirden oluşmaktadır: *Gecä Kaynardı Sevdadan, Benim Dünnä Gözelim, Gel,İçim Seni, Gittin, Sevda Denizi, Sevgililär Vererlär Emin!, Can Sancısı, Sän Mari Dünnä Güzeli, Bir Düş, Koorlaşmış Ateş, Ateşlän Barut, Üreemin Eni Saabisi Var.* Aşk ve sevda dolu mısraların yer aldığı bu bölümde yazar, hislerini özgürce ifade etmiştir. Özlem, kırgınlık, öfke, acı, keder gibi duygular işlenerek şiirlerde otantik bir hava yaratmıştır.

Ennerimdä Yazılar başlıklı **onuncu bölüm** 50 şiirden oluşmaktadır. *Herbir İş Unudulêr, Kimdän Geldi Bu Ses?, Betvalar İçimda Yandılar, Horu, Maşinama, Canıma.* Bu bölümde aile bağları, memleket sevdası, ölüm, yaşam ve zaman temalarına değinilmiştir. An'ı yaşamının gerekliliği önemle vurgulanmıştır.

Tabiata adlı **on birinci bölüm** 12 şiirden oluşmaktadır: *Sabansayersın Güneş!, Güz, Utandı Fidannar, Ayıp Onnara, Güneş Hem Gün İçin Bir Düüş, Poyraz.* Yazar; tabiat, mevsimler, bitkiler, güneş, tan yeri, rüzgâr gibi doğaya ait kavramları kendi hayal gücüyle birleştirip ritimsel bir söylem yaratmış, seyahat izlenimlerini betimleyerek görsel bir sunum yapmıştır.

Uşaklar İçin Seçmä başlıklı **on ikinci bölüm** 37 şiirden oluşmaktadır: *Vatan, Mamu, Mali, Ekmek, İlkyaz, Yaz, Güz, Kış, Kaar, Eni Yıl, Horoz.* Vatan ve anne sevgisi, mevsimler, haftanın günleri, yeni yıl, oyunlar, tekerlemeler, rüzgâr, çamur temaları, çocuklara hitaben eğlenceli ve coşkulu bir dille işlenmiştir. Yazarın çocuksu ve naif ruhu da böylece ortaya çıkmıştır.

Adanmış Peetlär başlıklı **on üçüncü bölüm** 32 şiirden oluşmaktadır: *Karıma, Otuz Beş Yaşındayım, O Benim da Ulu Atam, Gagauziya Üredicilerine, Maavi Çember, Aşık Veysel Topraana Geldim!* Yazar; eşine, sanatkârlara, devlet büyüklerine, ilim ve irfan sahiplerine, dostlarına duyduğu sevgiyi, saygıyı, hoşgörüyü, onlara adadığı şiirlerle ifade etmiştir.

Türkülär İçin Peetlär başlıklı **on dördüncü bölüm** 19 şiirden oluşmaktadır: *Şen Oynêr Gagauzlar, Gagauz Düünü, Düün Türküsü, Gagauz Kadıncası, Kumalar, Eni Yıl Türküsü.* Gagauz halkının ezgileri, gelenek görenekleri, düğün ve eğlenceleri, milli marşları ile Gagauz kadınları kaleme alınmıştır.

REKVIEM, Benim Bir Kabaatsız Kırılan Gagauz Halkıma başlıklı **on beşinci bölüm** 6 şiirden oluşmaktadır: *1941 – ci yılın Kirez ayın (iyün) 13 – üç gecesi , Açlık. 1946 – 47 kışı , Can*

baarması. Yazar, Gagauz halkının II. Dünya savaşı yıllarında çektiği sıkıntıları, zulmü, açlık günlerini ve verdikleri amansız yaşam mücadelesini anlatmıştır. İçindeki hüznü ve kederi şiirlerinde derinlemesine işlemiştir. O zorlu yılları anlatma nedenini ise şöyle açıklamıştır:

“Bän may hepsi küüleri adım – adım gezdim da Gagauzlara karşı o AAÇLIK GENOTİDİ için hem deportatıyalar için, bizä karşı yapılan zulumnuklar için, insannarın annatmalarını yazdım. Hepsi işitsin deyni o sözleri, ani söledilär insannar, annadarkana ne oldu 1940- 41, 1944, 1949 yıllarda, rıfmayalan bu aar hem yaslı poemaya erleştirdim... Unudulmasın deyni...” (s. 302)

T. Zanetü Epigramalar Hem Baaşlanmış Peetlär başlıklı **on altıncı bölüm** 9 şiirden oluşmaktadır: *Paalı Dostum Todur Zaneta, Kafa Dermeni, Eter ki Saysın Tanısın O Millet*. Bu bölümde yazarın dost çevresinden, sanat ve akademi dünyasından kendisine adanan şiirler yer almıştır.

T. Zanetin Yaratmaları Başka Dillerdü başlıklı **on yedinci bölüm** 29 şiirden oluşmaktadır: *Narode moj, ne ostavljaj jezik svoj!, Ti nyamaş telefon, Gloante*. Yazarın Gagauzca yazdığı eserler başka dillere çevrilmiştir. Böylece yazar, çoğu kesim tarafından kolayca okunup anlaşılma şansını yakalamış ve daha çok kişiye ulaşma imkânı bulmuştur.

Çevirmelär Gagauzçaya başlıklı **on sekizinci bölüm** 31 şiir, 4 kısa hikâyeden ve 1 piyesten oluşmaktadır: Yahya Kemal Beyatlı. *Sessiz Gemi*, Ali Akbaş, *Göç*, Aydarbek Sarmanbetov. *Beklenmeyän ecel*, Aleksandr Puşkin. *Poeta*. Bu bölümde dünya klasikleri ve farklı coğrafyalardan alınan eserler Gagauzcaya çevrilerek Gagauz halkının bu eserleri kolayca okuyup anlamaları sağlanmıştır.

Annatmalar başlıklı **on dokuzuncu bölüm** 5 hikâyeden oluşmaktadır: *Dereylän Sözleşmäk, Zaman Kanatları, Onnar Geldilär Sabaa Karşı*. Yazarın kaleme aldığı kısa hikâyeler yer almıştır.

Dramaturgiya başlıklı **yirminci bölüm** 1 trajediya ve 1 dramadan oluşmaktadır: *Aaçlık Kurbannarı ve Sistema*. Yazar, Gagauz halkının savaş yıllarındaki dramını üç perdeli *Aaçlık Kurbannarı* ve iki perdeli dramadan oluşan *Sistema* adlı eseriyle o anları âdeta canlandırmıştır. *Aaçlık Kurbanları* adlı piyesini yazma nedenini ise şöyle açıklamıştır:

“Herbirinin kendi vakıdı var o vakat geldi mi – kolay yazêrsın: peet mi, proza mı, pyesa mı, statya mı. Ama yazıların, ekmek gibi, tarlaya gitsin lââzım. Örnek olarak: Aaçlık Kurbannarı – dokumental bir pyesa. Bütün yaşamamda aaçlık için topladım materialları orada yazdım. İnsanın önünâ çıkarınca, 10 – na yakın variant yazdım. Çıkardıynan da – utanmadım. İnsannar onu aalayarak siirederlär.” (s. 473)

Todur Zanet için Sözlär başlıklı **yirmi birinci bölüm**, 36 alt başlıktan oluşmaktadır. Bilim ve sanat dünyasından seçkin isimlerin Zanet için söyledikleri sözler ve iyi temenniler yer almıştır.

Eserin son kısmında ise Todur Zanet’in kısa bir biyografisi ve hayat hikâyesinin fotoğraflarla anlatıldığı bölüm bulunmaktadır. 60 yıllık bir yaşam tecrübesi ve başarı öyküsü fotoğraflarla anlatılmıştır.

Todur Zanet’in şiirlerinde “ana dili, tarih bilinci, vatan sevgisi, aile bağları” temaları ile birlikte geniş bir kavram yelpazesi belirlemektedir. Gagauz Türkçesinin akıcı ve özgün kullanımı sonucu zengin bir kelime hazinesi dikkat çekmektedir. Yaşayan bir dilin ve kültürün örneğini teşkil eden bu eser, çağdaş Türk lehçelerinin edebi niteliğini vurgulayarak bu türden eserlere ilgili olan kitlelere kaynaklık

etmektedir. Ayrıca tarih, edebiyat, folklor bilimi uzmanlarına da geniş bir araştırma ve inceleme alanı yaratmaktadır. Eser, edebi dilin var oluş aşamasında Gagauz diline vereceği faydanın yanı sıra Gagauz Türklerinin sahip olduğu inancın, kültürün ve edebi dilin Türkiye’de de tanınması açısından büyük katkı sağlayacaktır.

Düşünce ve zekânın göstergesi olan dil, bir milletin tarihi, dini, sosyo - kültürel değerleriyle bütünleşmiştir. Zanet ,“*SEÇMÄ yaratmalar 60 yaşına*” adlı şiir kitabında bu değerleri incelikte işlemiş ve özgün bir dille ifade etmiştir. Geçmişe dair değerlere duyduğu bağlılığı ve saygıyı, ana diline olan hassasiyeti önemle vurgulamıştır. Çocuk ve aile sevgisi, yurt ve dünya meselelerini içtenlikle işlemiştir. Türk diline, folklorüne yaptığı ve yapacağı tüm katkılar için kendisine şükranlarımızı sunuyor, yaşamı boyunca sağlık ve başarı diliyoruz. Nice 60 yaşlara...

Kaynakça

Zanet, T. (2018). *SEÇMÄ yaratmalar 60 yaşına*. Chişinău. Pontos Yayınları.